

DVA SUDA O MARULIĆEVOJ PJSNIČKOJ VRIJEDNOSTI, MARETIĆEV I KRANJČEVIĆEV

(u povodu proslave "Judite", 1501.-1901.-2001.)

Mirko Tomasović, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

I.

Nakon petoga izdanja *Judite* iz 1627. Marulićevi se pjesnički tekstovi na hrvatskom jeziku nisu objavljivali sve do 1855., kada je u časopisu *Neven* po prvi put tiskana *Susana*.¹ No, nakon toga uslijedila je gotovo petnaestgodišnja stanka, sve do 1869. i prvoga sveska *Starih pisaca hrvatskih*, kojim je otpočela ta znamenita Akademijina edicija, a sadržavala je pod naslovom *Pjesme Marka Marulića* ("skupio" Ivan Kukuljević Sakcinski) upravo sve Marulićeve hrvatske stihove potvrđenoga ili pretpostavljenoga auctorstva. Šesto, Kukuljevićevo izdanje *Judite* dolazi, dakle, približno dva i pol stoljeća nakon prethodnoga, dok se sedmo pojavilo tek 1901.² U razmaku od tridesetak godina, valja ustvrditi, nije opet objavljen nijedan Marulićev tekst na hrvatskomu, izuzevši one u Šenoinoj Antologiji.³ Podastrti podaci naznačitelji su manjka primarne recepcije, koja je vaezana, možda i uvjetovana, izostankom kritičke recepcije i malim marom proučavatelja starije hrvatske književnosti za Marulićeve pjesme "po običaju naših začinjavac". Za razdoblje 1869.-1900. postojeće bibliografije⁴ bilježe

¹ Usp. Branko Jozić-Bratislav Lučin, *Bibliografija Marka Marulića*, Split, 1998., str. 106. Bibliografija sadrži popis svih Marulićevih objavljenih tekstova od 1477. do 1997., pa se iz nje može steći uvidaj kako se kretalo zanimanje za te tekstove, njihova frekvencija i primarna recepcija.

² Marko Marulić, *Judita*, epska pjesma u šest pjevanja, uredio i protumačio Marcel Kušar, uvodom popratio Petar Kasandrić, izdanje Matice hrvatske, Zagreb 1901. U SPOMEN četiri stote godišnjice oca umjetnoga hrvatskoga pjesništva Marka Marulića SPLJETU-GRADU njegovu zavičaju posvećuje MATICA HRVATSKA.

³ *Antologija pjesništva hrvatskoga i srbskoga narodnoga i umjetnoga* sa uvodom o poetici sastavio August Šenoa a izdala Matica hrvatska, u Zagrebu 1876.

⁴ U očekivanju objavljivanja bibliografije literature o Maruliću, koju za *Marulianum* (Književni krug iz Splita), izrađuje mr. Nedjeljka Paro, kao drugi dio opće bibliografije (vidjeti bilješku 1), služiti se Badalićevom bibliografijom (*Zbornik Marka Marulića*, Zagreb, 1950.), te bibliografijama uz monografiju *Marko Marulić Marul* (izradila Nedjeljka Paro, Zagreb, 1989.) Mirka Tomasovića te novom verzijom iste knjige (izradio auctor, Zagreb-Split, 1999.).

dvadesetak jedinica, ali tek su dvije⁵ cjelovitije usmjerene prema *Juditi* i drugim hrvatskim sastavcima. Drugim riječima, XIX. stoljeće nije Marka Marulića prepoznalo kao poticajnoga pjesnika i poželjnu preporodnu paradigmu unatoč Kukuljevićevoj uzornoj prezentaciji u *Starim piscima hrvatskim* uvodnom monografskom studijom i vrijednim pokušajem kritičkog izdanja hrvatskoga opusa u tekstološkoj suradnji s Vatroslavom Jagićem. Nije novo tiskanje *Judite*, jednostavno rečeno, naišlo ni izdaleka na odjek kakav je proizveo Gundulićev spjev *Osman* s Mažuranićevom nadopunom. Razlozi su višestruki, a istaknuti je ponajprije činjenicu što zbog opcije za unificiranu štokavštinu Marulićeve pjesme u čakavskom idiomu ne bijahu poželjan jezični model, a njihov dominantni dvostruko srokovani dvanaesterački stih istodobno je budio odbojnost oduševljenika reformirane versifikacije i pobornika romantičarske adoracije "narodne", usmene poezije. Marulić je puno slabije prolazio od Kačića; jedan im se činio "učenim" pjesnikom arhaičnoga izričaja, drugi pak pučkim, jezično "ispravnim" i lako dohvatljiva stiha, deseterca, idealnog uzorka za pjesnikovanje. Tako je tvorac *Judite* tečajem druge polovine XIX. stoljeća, pojavivši se u Akademijinoj ediciji kao časni začetnik, uglavnom ostao u njezinim koranicama kao kulturnopovijesna i jezična građa, izgubivši status pjesničke vrijednosti prvoga reda, koji je imao u XVI. i djelomično XVII. stoljeću. Pri kraju stoljeća to je bilo posve razvidno: Šenoa je iz Marulićeva hrvatskoga opusa antologizirao čak četiri predloška (u odljecima za pobožne lirske pjesme, pobožne epske pjesme, te gnomske i satiričke), Hugo je Badalić u reprezentativnoj *Hrvatskoj antologiji*^{5a} iz 1892. ignorirao taj opus. Zastupljeni su, primjerice, Ivan Vidali, Džore Držić, Šiško Menčetić, Marulić nije.

Badalićevo neuvršćenje nije bio puki hir sastavljača prema Marku Maruliću, već je posljedak zauzetih stajališta i općih pogleda u odnosu na hrvatsku pjesničku tradiciju minulih razdoblja; pri čemu je crta razdjelnica "ilirsko" doba, Preporod. Štoviše, splitski je humanist bio obilježen isključujućom ocjenom člana Akademije uglednoga Tome Maretića, koju je izrekao u *Radu* g. 1888.⁶ Recenzirajući *Crstice iz hrvatske književnosti* (Matica hrvatska, 1886.) Ivana Broza u uvodu je postavio tezu o "našoj staroj literaturi" i njezinim piscima čija "dobra strana pravo govoreći ne stoji u esteti-

⁵ Luka Zore, *Nešto o pjesmama Marka Marulića Splječanina, Treći godišnji program C. K. Realnog i Velikog Ginnazija u Kotoru za školsku godinu 1875.-1876.*, Dubrovnik, 1876, str. 3-33; Ferdo Müller, *Kako valja čitati pjesnike, a napose Marulićeva "Juditha"*, Hrvatski dom, II, zagreb, 1877., str. 293.-317.

^{5a} *Hrvatska antologija*, umjetno pjesništvo starijega i novijeg doba, sastavio Hugo Badalić, Zagreb 1892. Izdanje Matice hrvatske posvećeno hrvatskim preporoditeljima.

⁶ Tomo Maretić, KNJIŽEVNA OBZNANA, *Crstice iz hrvatske književnosti*, napisao Ivan Broz, ocijenio član-dopisnik, RAD JAZU (HAZU) LXXXIX, Zagreb, 1888.

ci, nego u kulturi”.⁷ Tek u slučaju književnopovijesnog pristupa, drži Maretić, stari pisci mogu dobiti na važnosti i tako iskupiti estetsku nepoticačnost. Pa kaže: “Ako tko staru našu literaturu uzme pisati na osnovi kulturnoga našeg razvoja, a ne na osnovi estetičkih spekulacija, tomu će lako poći za rukom naći dosta zanimljivijih stvari i u pisca inače dosadnoga, kakav je n. pr. Marko Marulić, za kojega su svi složni, koji su ga čitali, da mu ne stoji pjesnička vrijednost baš visoko iznad ništice”.⁸ Maretićev strogi sud, zapravo presuda s olakotnim okolnostima za Marulića, pozivlje se, dakle i na opće mišljenje u javnosti (akademskoj) o neznatnoj pjesničkoj vrijednosti slavnoga “starog” pisca. Iskazan od autoritativnoga stručnjaka, pozivao je na stanovit način na oporez, te nije čudo što je je Hugo Badalić podlegao takvim tumačenjima i mi-moišao Marulićev udjel u hrvatskomu “umjetnom pjesništvu”. Tragove Maretićeve ocjene, istina, ne tako formulirane kićenim slogom, susrećemo višekratno u radovima Gjura Šurmina, sveučilišnog profesora. Čak i *Vienici* iz 1901., posvećenu Marku Maruliću uz obljetnicu *Judite*,⁹ Šurmin u sintezi njegova prinosa na hrvatskom jeziku u okviru procesa u nacionalnoj književnosti ističe da Marulićevo “stvaranje nije takvo, da bi se jednostavno iznosila velika hvala i slava pjesnikova poradi njegovih hrvatskih djela”, opetujući isto stajalište još jednom tvrdnjom “da mi ne moramo slaviti početnika hrvatske umjetne poezije poradi osobite estetične i poetične vrijednosti njegovih umotvora”.¹⁰ Nadalje, akademik Ivan Milčetić u predavanju *O Marku Maruliću s karakteristikama hrvatskoga pjesništva prije i poslije Marulića*,¹¹ održanog na svečanoj priredbi, koju je upriličilo Društvo hrvatskih književnika na vrhuncu zagrebačke proslave jubileja *Judite*, 14. studenoga 1901., napominje da je razlog zaboravljenosti tog spjeva njegov “arhaističan jezik”, te još kliče: “Šteta vječna, što Marulić upotrebljava tzv. dvanaesterac (...), koji se preko dalmatinsko-dubrovačkih pjesnika došuljao i s ovu stranu Velebita (Petar Zrinjski, Vitezović, Kanižlić)”.¹² Milčetićevo iz-

⁷ Citirano prema *Polemike u hrvatskoj književnosti*, priredio Ivan Krtalić, Zagreb, 1982., str. 239.

⁸ O. c., str. 240.

⁹ *Marulićev hrvatski književni rad*, Vienac, br. 42, Zagreb, 1901., str. 855.

¹⁰ *ibidem*

¹¹ *Ljetopis Društva hrvatskih književnika u Zagrebu za godinu 1900-1903.*, Zagreb, 1903., str. 33-45.

¹² O. c., str. 38. Zanimljiva je Milčetićeve pripomena na istoj stranici da se Maruliću “kradimice izmakla vila (podcrtao M. T.), dok uopće ne mari za hrvatska narodna vjerovanja – ugušila ih u njemu kršćanska misao.” Riječ je o Juditinu preodijevanju kad polazi u Holofernov tabor, a Marulić pjeva da je pri tome svukla udovičko ruho, a obukla se u zlato, biser i svilu, što više uresila je i lice:

Rumena ter bila lica svā učini,
pojde kako vila: tim njega prihini,

Judita, VI, 313-314

jašnjenje o jeziku i stihu *Judite* kao kočnicama njezine pobudnosti i važnosti u razvoju hrvatske poezije sukladno je Maretićevim općim poimanjima jezične i poetičke norme pri interpretaciji "stare literature", kako bi on rekao, te općenito književnih smjernica, uspostavljenih nakon nacionalnoga preporoda. Srednjoškolski profesor Milorad Medini, koji je doktorirao kod Vatroslava Jagića na Bečkoj slavistici, u monografiji *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, napisanoj 1901.,¹³ uza sve ograde i pohvale Marulićevoj "radinosti", domoljublju i protututorskoj zauzetosti, u biti je na istoj crti s Maretićem, Šurminom i Milčetićem, kad je u zadaći književnoga kritičara. Trudeći se više od Maretića da potkrijepi svoje prosudbe, upućeniji u predmet od Šurmina ipak je neočekivano rigorozan. Govoreći o latinskim djelima, zaključuje: "Vaš ovaj rad nema naime sada za nas baš kakve literarne vrijednosti".¹⁴ *Judita* mu je pak "slobodni i razvučeni prijevod iz biblije (...) tako da se u njem izgubiše ljepote originala", pa ne "daje literarnog uživanja, zanimljiva je već kao kulturni spomenik", a veličina je Marulića što je "prvi pjesnik, koji je pjevao za narod, da ga osokoli u mukotrpnoj borbi s istočnim zmajem".¹⁵ Zajednički nazivnik svih interpretacija četiriju tadašnjih nedvojbenih auktoriteta očevidno se svodi na poricanje Maruliću pjesničke vrijednosti, zapravo na poricanje onoga što je najbitnije u sistematizaciji i hijerarhiji uloge bilo kojeg pisca u nacionalnomu književnom naslijeđu. Da nije bilo i drugačijih glasova, Marulova sudbina ostala bi zapečaćena, pod ključem XIX. stoljeća, pozitivističkoga i tendencioznog pristupa njegovim hrvatskim tekstovima.

Novi naglasci u vrednovanju osjetili su se tijekom 1901. kad se svečano slavila četiristota obljetnica nastanka *Judite*. Nijedan jubilej iz hrvatske kulturne povijesti do tada nije obilježen s toliko entuzijazma, programske razvedenosti i napokon učinka. Od tada Marko Marulić biva prihvaćen za "oca hrvatske književnosti". Da taj naziv

U opisu Suzanine ljepote (stih 40) veli:

kip rasta gorskih vil, tanjahta, visoka,

Međutim, Marulićeva *vila* u oba slučaja podrazumijeva udvorni izraz za ženu, "gospoju", kako je to bjelodano iz konteksta, a sukladno galantnom rječniku iz petrarkističkih pjesama u Ranjininom Zborniku (1508.). Milčetić to previda, a iskazuje žaljenje što u Marulića nema više dodira s pučkom predajom, te time otkriva svoje kritičko usmjerenje u valorizaciji "stare literature": sve ono što je blisko usmenoj predaji pozitivan je signal, ako toga nema, ocjena je manja. Dijalog o vezama Marulićeve *Judite* s narodnim predajama temelji se na sasvim drugim pokazateljima, kako je to istražio Stipe Botica (*Marulićeva "Judita" i hrvatska tradicijska kultura, Colloquia Maruliana*, IX, Split-Rim, 2000., str. 265-277.)

¹³ Monografija se pojavila u Matičinu nizu *Crtice iz hrvatske književnosti* kao treći svezak. Napisana je 1901., tiskana pak 1902., a i njezin autor poput Milčetića drži potrebnim naglasiti da u *Juditi* nema povadanja za "narodnim pjevačima". (str. 83).

¹⁴ O. c., str. 80.

¹⁵ O. c., str. 83, 85.

ni je ostao na razini panegiričko-retoričke figure, zaslužne su upravo javne manifestacije iz te godine, popraćene, valja istaknuti, mnogobrojnim marulološkim prilozi-
ma. Na prvo bih mjesto stavio monografsku studiju Milivoja Šrepela, pročitane na
"sjednici Filologijsko-historijskoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i um-
jetnosti dne 5. lipnja 1901. u slavu 400-godišnjice Marulićeve *Judite*".¹⁶ Šrepel je u njoj
obuhvatio integralno Marulićev opus, davši sažete raščlambe i ocjene poglavito la-
tinskih djela (već je bio objavio dva rada o latinskim pjesmama) s velikom akribijom
ali i neospornom stručnom upućenošću (klasičnu filologiju predavao je na Sveučiliš-
tu). Prvi je *Juditu* podvrgnuo jasnoj intepretativnoj metodi, zadržavajući se posebno
na njezinim komparativnim aspektima. Zaključio je da je Marulić usprkos orijenta-
ciji prema "moralnoj tendenciji" i pokraj "sviju velikih poteškoća, koje mu je name-
tala njegova strofa, umio podosta lijepih pjesničkih crta unijeti u svoje djelo; a sama
dikcija (...) u opće je jedra i izrazita".¹⁷ Dinamično i polemično u odnosu na Maretića
Petar Kasandrić u raspravi O "*Juditi*" Marka Marulića povodom njezine četiristogodiš-
njice,¹⁸ datiranoj 22. travnja 1901., teži afirmirati "estetične tančine" spjeva. Razložito
se pozivlje na činjenicu da "današnji estetični nazori nijesu dakako oni XV. vijeka, naš
je književni ukus toliko različit od onoga, koji vladaše 1501. godine".¹⁹ te da svejedno
Judita u kontekstu svojeg vremena i sa suvremenog polazišta zaslužuje pohvale i
respekt. Kasandrić je, nema dvojbe, pozorno čitao Marulićev spjev i svojim je es-
tetičkim sitnozorem otkrio neka antologijska mjesta u njemu (opis Holoferna i pija-
nih mu doglavnika, slikovitost Juditine pojave i glavosijeka pomamnika, usporedbe
iz mornarskoga i ribarskog života); tako se dijalog o *Juditi* širio prema premisama os-
poravane pjesničke kakvoće. Zamah u javnosti Marulićevom uvažavanju na primjer-
en je način dao ugledni tjednik *Vienac*, koji je posvetio 36 stranica *Splječaninu Marku*
Maruliću u broju od 17. listopada 1901., što je bila i najava trodnevnih svečanosti u
Zagrebu, održanih od 12. do 14. studenoga, svojevrzne apoteoze "oca hrvatske
književnosti" u kojoj su sudjelovali ne samo književnici nego i skladatelji, glumci,
slikari, nacionalne kulturne institucije, gradovi Split i Zagreb. Štoviše, oko Marulića
pojavi se zatišje u borbama između "starih" i "mladih", tradicionalisti i pristaše
Moderne pomirili su svoje suprotivštine, kad je bio posrijedi kult Marulića. Navede-
ni broj *Vienca* to će ilustrirati: pjesmama pohvalnicama oglasili su se Gjuro Arnold,

¹⁶ O Maruliću. O 400-godišnjici Marulićeve "*Judite*", RADJAZU (HAZU), Knjiga 146, Zagreb, 1901., str. 154-220.

¹⁷ O. c., str. 210.

¹⁸ *Glasnik Matice dalmatinske*, I, Zadar, 1901., str. 1-20.

¹⁹ O. c., str. 18.

Ante Evetović (Miroljub), Rikard Katalinić Jeretov te Vladimir Nazor, novelom *Judita*, među ostalim, Vjenceslav Novak, kritičkim i informativnim prilogima o Maruliću Antun Radić, Dinko Politeo, Josip Pasarić, Milivoj Šrepel, Gjuro Šurmin, Josip Florschütz. Dragutin Kukla uglazbio je jednu Marulićevu marijansku pjesmu, a u slijedećem broju *Vienca* tiskana je "pozorišna prikaza" *Uspomeni Marka Marulića* Franje pl. Markovića. Najčuveniji skladatelj iz tog razdoblja Ivan pl. Zajc ishitrio je prigodnu kantatu, a nekako istodobno u Splitu je knjižara Morpurgo izdala "kantatu u slavu četirstogodišnjice hrvatskog umjetničkog pjesništva *Hrvatsku pjesmu*, koju potpisuje Xeres de la Maraja, tj. Milan Begović. Ipak, najveću zadovoljštinu slavljenuku je priskrbila Matica hrvatska vrsnim po likovnoj i stručnoj opremi izdanjem *Judite*.²⁰ Edicija je bila tiskana "o Božiću god. 1901.", kako stoji u uvodnoj napomeni nakladnika Matice hrvatske, i to u danas nezamislivom broju primjeka (pet tisuća). Znakovita je pobudnica iz napomene: "*Judita* nije samo prva hrvatska nego i najbolja Marulićeva pjesma. Ona, s obzirom na vrijeme, kad je postala, imade svoju nepobitnu pjesničku vrijednost i zanimljivost...". Ta formulacija je na tragu Kasandrićevih razmišljanja, a vjerojatno je upravo on sastavljač uvodnog teksta.²¹ Matično izdanje punih je pedeset godina, do 1950., bila jedina *Judita* u samostalnoj knjizi iz novog doba, te služila ne samo čitateljima i poštovateljima Marulića nego i proučavateljima njegova opusa, budući da donosi vrlo temeljit Kasandrićev prikaz *Života i djela Marka Marulića* na sedamdesetak stranica, te popratne bilješke i rječnik Marcela Kušara, koji su ostali nezaobilaznim za sve kasnije prireditelje spjeva i tumače jezičnih njegovih osobitosti. *Judita* iz 1901. zbog svih tih referencija najvažnije je izdanje nakon prvotiska iz 1521., jerbo je čimbenikom nove recepcije Marulićeve poezije na pragu Moderne i XX. sto-

²⁰ Evo stručnog opisa opreme: "Knjiga je opremljena ukusnim vinjetama a naslovnica i posvetnica tiskane su dvobojno: crveno i crno. Glavninu naklade uvezao je Ivan Schneider u stilu onovremene secesije. Platno je tamne zelene boje, oblikovano kao gruba krokodilska koža koja je dubokim slijepim tiskom na uglovima i s lijeve strane oblikovana efektivnim florealnim viticama, listićima i klasovima raži. Naslov je tiskan zlatotiskom u dva reda: Marulić Judita, sa tri šesterokrake zvijezde, dvije okružuju ime autora, trreća je ispod naslova djela. Stražnja korica osim naslova izvedena je kao prednja, ali u slijepom tisku." (Josip Bratulić, *Kultura i oprema knjiga Matice hrvatske*, u: *Mrvice za zagrebačkog stola*, Zagreb, 1994., str. 26). Valja k tome nadodati da je u knjizi "osam slika u slogu i pet izvornih umjetničkih priloga od Ot. Ivekovića i Cel. Medovića", te da je "slike izradila Česká grafická spolčenost *Umie* u Pragu." Ovo izdanje Marulićeve *Judite* iz 1901., dakle, ulazi i u povijest hrvatske knjige kao grafičkoga i likovnoga uzorka.

²¹ Kasandrić je vrlo dobro obavio zadaću zajedno s Marcelom Kušarom što se tiče predstavljanja i priređivanja Marulićeva spjeva, iako je prvotno taj posao bio povjeren Milivoju Šrepelu. On je u pismu od 20. lipnja 1901. Matičnoj upravi javio da ne može pristupiti poslu zbog bolesti. Tadija Smičiklas je onda predložio Marcela Kušara, koji je to prihvatio uz nadopunu da u priređivanju sudjeluje i Kasandrić, što je Matica odobrila na sjednici uprave od 6. srpnja iste godine. (*Matica hrvatska 1842-1962*, Zagreb, 1973., str. 130) Kako je iz tih podataka vidljivo, do posao oko izdanja obavljen je u nepunih šest mjeseci, rok je bio Božić znači da se radilo zauzeto i djelotvorno.

ljeća, u kojem je "splitski začinjavac", kako ga dozivlje Tin Ujević u glasovitom sonetu *Oproštaj* (Hrvatska mlada lirika, 1914.) iznova prepoznat i pjesnički reafirmiran na vlastito u postmodernizmu.²² To izdanje bilo je i konačni oproštaj s devetnaestostoljetnim dvojama u pogledu estetskog dometa Marulićeve hrvatske pjesmotvorbe.

II.

Proslavi i promicanju auktora *Judite* pridružio se iz Sarajeva i Silvije Strahimir Kranjčević, najveći hrvatski pjesnik tog doba, upravo na vrhuncu potvrde kod kritičara i čitatelja. Pozdravio je zagrebačke svečanosti brzojavkom: "U spomen blagovijesti naše umjetne pjesme molim Boga, da njezin nepolomni barjak pod sve bujnijim lovorima povede narod za svetim zadatkom. Slava Maruliću! Živila svijesna Hrvatska!"²³ Njegov pak udjel nije nipošto bio samo svečarski. Za "svoj" polumjesečnik *Nada*, koji je u to vrijeme bio među vodećim hrvatskim književnim glasilima, napisao je razmjerno opširan studijski esej *Hrvatska knjiga kroz ove četiri stotine godina i otac joj Marko Marulić*, objavljen isti dan kada je održao "svečanu besjedu" na istu temu na proslavi, koju je priredilo Hrvatsko pjevačko društvo "Trebević" u Sarajevu 15. prosinca 1901. Besjeda je objelodanjena dvaput.²⁴ Nju, međutim, ali ni spomenuti prilog u *Nadi*, koji je važniji, ne bilježe bibliografije Kranjčevićevih radova, pa se čini potrebitim objasniti tu činjenicu²⁵ i prikladnim skrenuti pozornost na potencijalno zanim-

²² Tinova zvonjica simulira leksik i pravopis Marulićeve *Judite*, a tragove sličnog revivala s proširbom na njezin stih uočavamo sedamdesetih godina XX. stoljeća u nizu pjesama Tonča Petrasova Marovića (umro 22. travnja 1991.), djelomično i u nekim tekstovima Tonka Maroevića, Luka Paljetka i Ante Stamaća. (Usp. M. Tomasović, *Dva lika Marulićeve dvanaesterca*, u: *Novo godine s Marulom*, Split, 2000., str. 165-166)

²³ Vidjeti o. c. (bilješka 11), str. 36.

²⁴ Prilog u *Nadi* (br. 24, Sarajevo, 15. decembra 1901., str. 370-374) nije potpisan, a govor pod naslovom *Svečana besjeda Silvija Strahimira Kranjčevića* objavljen je u podlisku mostarskoga lista *Osvit* (br. 1, 4/5, 6/7, od 2., 16. i 23. siječnja 1902.) i ponovo u *Hrvatskom kolu* br. 2, Zagreb 1950. (str. 321-234), gdje ga je Dušan Plavšić popratio *Napomenom*, navodeći da ga do tada nitko nije uvrstio u Kranjčevićeva djela.

²⁵ Nije jasno zašto i nakon tog objavljivanja u *Hrvatskom kolu* Kranjčevićev govor ne samo da nije uvršten u njegova sabrana djela nego ga ignoriraju i bibliografije, iako se u kronologijama spominje da je 15. prosinca 1901. održao navedenu *Svečanu besjedu* na Marulićevoj proslavi u Sarajevu. (Vidjeti Dubravko Jelčić, *Kranjčević*, Zagreb, 1984., str. 22; Silvije Strahimir Kranjčević, *Izabrana djela*, priredio Ivo Frangeš, Zagreb, 1966. str. 43). Za prilog u *Nadi* lakše je naći opravdanja, budući da nije naveden auktor, već je na kraju teksta stavljen trokutić kao šifra. Iscrpne bibliografije Kranjčevićevih radova donosi monografija Ilije Kecmanovića (*Silvije Strahimir Kranjčević*, Sarajevo, 1958.) i edicija *Sabrana djela Silvija Strahimira Kranjčevića*, urednici Dragutin Tadijanović i Marijan Matković, JAZU (HAZU), Zagreb, 1958.-1967. U posljednjem trećem svesku tiskani su prozni tekstovi. Budućem izdanju sabranih Kranjčevićevih djela valjalo bi svakako priključiti oba piloga, o kojima je riječ, napose esej u *Nadi*, koji je nedvojbeno Kranjčevićev. Neriješeno njegovo auktorstvo u dobroj mjeri potaknulo na ovaj rad, jer se ne spominje u bibliografijama radova o Maruliću (barem ne nedvoumno), navedenim u bilješci 4. U Badalića nije

ljiv fenomen kako je velikan hrvatskoga pjesništva na samu početku XVI. stoljeća doživljavao "oca" tog pjesništva (po izričitoj mu izjavi), svojeg dalekog pređa iz osvi-ta renesansnoga XVI. stoljeća. Usput će biti neizbježnim ustanoviti kakav je maru-loški sadržaj i karakter Kranjčevićeva teksta o Marku Maruliću sa stogodišnje razda-ljine od kada je napisan. Očividno je Kranjčevićeva želja da i sarajevska *Nada* poput drugih hrvatskih periodika, poticaj je zacijelo bio *Vienac* od 17. listopada 1901., iskaže štovanje prema Maruliću u svečanoj jubilarnoj prigodi. Poznato je da u uređivanju *Nade* savjesno vodio računa o književnim zbivanjima u Hrvatskoj, brinući se za primjerenu suradnju, ali se često i sam laćao pera, popunjujući člancima i osvrtima praznine.²⁶ Vjerojatno u toj zadaći potrudio se vrlo savjesno i na gotovo pet stranica časopisa velikoga novinskog formata pred stavio svoja razmišljanja o kretanjima hr-vatske pisane riječi s posebnim obzirom na Marka Marulića i njegovu književnu ulo-gu u kontekstu četiriju stoljeća od *Judite*, ili, kako je bilo službeno geslo obilježavanja, u kontekstu "400-godišnice hrvatskoga umjetnog pjesništva". Kranjčević je, naime, pročitao gotovo svu postojeću literaturu o Maruliću, koje, istina, onda nije bilo puno;

naveden, a u Nedjeljke Paro stoji: "Pretpostavlja se da je autor Silvije Strahimir Kranjčević." (o. c., str. 217). Te su pretpostavke bile točne, što sam utvrdio komparativnom analizom *Svečane besjede iz Osvita*, odnosno *Hrvatskog kola*, i esaja *Hrvatska knjiga kroz ovo četiri stotine godina i otac joj Marko Marulić iz Nade*. Navest ću samo nekoliko pojedinosti o identičnosti auktora, koje se zapažaju na prvi pogled. U katalogu pohvala Maruliću citira se Francesco Juliano s istim citatom: "Vivit, ut nos vivere faciat!" (*Nada*, str. 374, *Hrvatsko kolo*, str. 322); isti su citati iz Barakovića i Zoranića; na isti se način apostrofiraju kao korifeji hrvatske književnosti Reljković, Kačić, te osobito Preradović (*Nada*, str. 371, *Hrvatsko kolo*, str. 323) prizivom njegove pjesme *Rodu o jeziku*; kad se govori o prijenosu književnosti iz Dalmacije preko "gorostasnih brdina" (Velebita i Dinare) kao potkrepa sveraširenosti Marulićeva poticaja, imenuje se, inače, nepoznati Sarajlija Augustin Vlastelinović i g. 1637. (*Nada*, str. 371, *Hrvatsko kolo*, str. 323.); kao faktor elokvencije donosi se izvod iz posvete *Judite*: "neka je budu razumiti i oni, ki nisu naučni knjige latinske niti (!) dijačke" (*Nada*, str. 374, *Hrvatsko kolo*, str. 322); sličnom intonacijom evociraju se turski naleti prema Splitu, itd. Isto auktorstvo također potvrđuju stilske odrednice zbora (retorički pjesnički nakit nešto je suzdr-zniji u *Nadi* zbog monografske žanrovske postavke, dok je u *Svečanoj besjedi* barokno razvezen), kontinuirano isticanje rodoljublja članka, poglavito jezičnog, u tekstovima; na Kranjčevića upućuju i antiklenikalne aluzije u *Nadi*, inače atipične u tadašnjim objelničkim tekstovima o Maruliću. Višak emfaze u *Svečanoj besjedi* objasniti je kontekstom priredbe i njezinim rasporedom uvertira openi *Ban Legat* Ivana pl. Zajca, krasnoslov Marku Maruliću Josipa Milakovića, kantata *Harnost potomaka*. Nakon Kranjčevića govora: tamburaši i pjevači "Irebevića" izvode napjeve Albina i Zajca, glumci *Novelu od Stanca* Marina Držića, vojna glazba jednu koračnicu, te na kraju "živa slika" *Apoteoza Marku Maruliću* pop nacrtu i inscenaciji akademskog slikara Vergilija Meneghella Dinčića. (Usp. *Hrvatsko kolo*, str. 324.). Usput budi rečeno, taj ambiciozan i biran program, koji svjedoči o kulturnoj razini sarajevskih Hrvata 1901., zamišljen je kao usporednica sa *Svečanom predstavom u slavu četiristogodišnice hrvatske književnosti* u Hrvatskom zemaljskom kazalištu 13. studenoga, dakle mjesec dana prije, u Zagrebu, gdje su se našli "na okupu" Lisinski, Trnski, Ljerka pl. Šram, Ivan pl. Zajc, Ružička-Strozzi, Andrija Fijan, Franjo Marković. (Usp. Nikola Batušić, *Dramska prigodnica Franje Markovića, Colloquia Maruliana IX*, Split-Rim, 2000., str. 468-475)

²⁶ Usp. Davor Kapetanović, *Književni rad Silvija Strahimira Kranjčevića u sarajevskoj "Nadi"*, RAD, HAZU (JAZU), knj. 365, Zagreb, 1972, str. 373-495.

posebno se služio Kukuljevićevim izdanjem *Pjesme Marka Marulića* iz edicije SPH I., što ga je imao u osobnoj knjižnici.²⁷ Uvodnu studiju iz te knjige višekratno citira ili parafrizira nje-zina pojedina mjesta, citira ili spominje u tekstu također prethodni Šrepelov, Breye-rov i Kasandrićev rad,²⁸ vrleo mu je informacija, razvidno, i grada iz netom objavljena *Vienca*. Prvi dio članka podsjeća na prapovijesti hrvatske pismenosti, na Ćirila i Metoda i borbe za uporabu narodnog jezika umjesto latinskoga u bogoslovju. Tijekom tada uobičajenoga zбора o konotacijama tog sukoba oko obrednog jezika Kranjčević na svoj način tumači službeni stav Rimske crkve: "A rimske su pape u ovoj stvari prave prelive".²⁹ Drugi se dio bavi odjecima humanim i ushitno nabrajaju razni pisci na latinskom jeziku: "U ovo umno kolo uhvati se i Marko Marulić kao jedan od najglasovitijih kolovođa. On propjeva i hrvatskim jezikom".³⁰ S njim se povezuje procvat hrvatske poezije u južnim krajevima: "Tako se je eto odmah u početku živo otpočela hrvatska knjiga; odjeknula je njom čitava obala sinjeg mora, da dobro pregazi i Velebit i Dinaru".³¹ Navode se zatim neke veze slavonskih pjesnika s dalmatinskim i ističe zanimljiv podatak da je Augustin Vlastelinović iz Sarajeva (1637.) pjevao istim stihom kao i Marulić, te daje presjek kulturnih i književnih nastojanja do ilirskog pokreta s teozom da im je pjesnik iz Splita začetnikom. U trećem odsječku ponajprije se određuje Marulićev položaj u okviru zapadne duhovnosti i gibanje u katoličkoj crkvi. "I naš mi se Marulić čini baš mistikom XV. vijeka, samo što u njegovim djelima nema ni sjenke mudrovanju spekulativnom i što se drži sinovski skuta katoličke crkve".³² Opservacija je sama točna, poslije koje slijedi opis pozadine njegovih protuturskih pjesama i oveći citat iz *Molitve suprotiva Turkom* kao primjer upečatljivog opisa ratnih strahota. Osvrćući se na Marulićevo latinsko djelo *De ultimo Christi iudicio*, koje je Šrepel nedavno bio objavio,³³ i na *Poslanicu Hadrijanu VI* kao dokumente o njegovoj tjeskobi zbog osmanlijskih osvajanja, Kranjčević polemizira s onima što *Juditu* svode na alegoričnu pjesmu. To s pravom drži neutemeljenim barem što se tiče

²⁷ Ilija Kecmanović, o. c. (bilješka 25), str. 201. Kecmanović, istina, veli da je Kranjčević imao u biblioteci Marulića, a to je moglo biti jedino Kukuljevićevo izdanje, jer *Judita* (1901.) u času pisanja tog eseja još nije bila tiskana.

²⁸ Nada, o. c., str. 370. Još jednom u sličnoj intonaciji o papama: "Kada su ono rimske pape stolovale u Avignonu, visjele su sasvim o francuskom kralju. U drugu ruku opet utrnu o silnom bogatstvu nekadanja vjerska vatra." (str. 371)

²⁹ M. Šrepel, *De ultimo Christi iudicio*, GZPKH, Zagreb, 1901., knjiga 3, str. 71-119.; Mirko Breyer, *Prevodi Marulićevih latinskih djela*, Prosvjeta, br. 22, Zagreb, 1901., str. 687-689.; Kasandrić o. c. (bilješka 18)

³⁰ Nada, str. 371.

³¹ ibidem.

³² ibidem.

³³ Vidjeti bilješku 29.

poetičkog nacrtu: "Pogibeljna je stvar tražiti u jasnoj građi alegorične slike..."³⁴ ističe da je *Judita*, a isto tako i *Susana* žanrovski tradicijski određena, što potkrepljuje primjerima iz talijanske poezije (podatke je vjerojatno crpio u navedenom Kasandrićevu radu). U analizi samoga Marulićeva glavnog spjeva apostrofira se njegova humanistička naobrazba, poznavanje klasične epike, te valorizira bataljistički sloj *Judite*: "Opis vojske na putu ne stidi se ni najjačega i najsilnijega opisa u Gundulićevom Osmanu, a uopće je u čitavoj literaturi vrlo malo onakve plastike i tankoga epskog crtanja svih sitnica".³⁵ Vrijedi se zaustaviti na toj pohvali Marulićeve pjesničke sposobnosti, koja je u usporedbi s prijašnjim ocjenama, nova i originalna. Kranjčević je zamijetio u *Juditi* vrlo privlačan prizor iz ekspozicije spjeva, gdje je došla potpuno do izražaja Marulićeva neovisnost od Biblije i auktorska razradba, amplifikacija, prema vlastitoj pjesničkoj zamisli; karakteristično je i zapažanje plastičnosti u gradaciji prosudbe, čime Kranjčević na stanovit način prethodi afirmativnoj raščlambi Petra Skoka iz 1950.³⁶ Štoviše, tu je dosta dugu scenu senzibilno pjesnički prepričao. S istom proćućenošću izdvaja iz IV. pjevanja opis Juditina umivanja, "čirisan'ja" (uljepšavanja, mazanja mirisima) i odijevanja, pa se, pozivljući se na Petra Kasandrića, izjašnjava protiv Maretićeve kategorične ocjene "da pjesnička vrijednost Marulićeva ne stoji visoko iznad ništice" (zapravo aludira na Maretića, suprotstavljajući se "onoj akademikovoju").³⁷ Tvrdi dapače s istim polemičkim naglaskom da *Judita* nije dosadno štivo za suvremenog čitatelja. Kranjčević je, kako vidimo, čitao Marulićev spjev sa senzibilnošću ljubitelja poezije i nije se razočarao. Provjeravao je samostalno Kasandrićevo tumačenje i kritički ga potvrdio s još većim stupnjevanjem poetičnosti Marulićeva teksta, potkrepljujući to na dvama mjestima iz *Judite*, što su neprijeporno antologijska.³⁸ Kranjčevićev "hommage" Marulu dodirnuo je na takav način najosjetljiviju točku egzistencije njegovih hrvatskih pjesama u kategoriji estetske trajnosti, podložne mijenama pjesničkog vremena. Odgovor je jasan: "Marulus fuit poeta!". Prema tome, zaslužan je ne samo kao rodo-ljub izborom jezika i tema, već i kao istinski pjesnik, čime je Silvije Strahimir Kranjčević, nakon Augusta Šenoa, najjasnije nagovijestio novu

³⁴ Nada, str. 372.

³⁵ Nada, str. 373.

³⁶ O stilu Marulićeve "Judite", Zbornik Marka Marulića, JAZU (HAZU), Zagreb, 1950., str. 167-241.

³⁷ Nada, str. 373

³⁸ Usp. Dr. Branko Drechsler, *Hrvatska čitanka za više razrede knjiga II*, Zagreb, 1916., str. 49-50.; Dr. Mihovil Kombol, *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*, Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola, Zagreb, 1943., str. 63-65, dopunjeno izdanje priredio dr. Slobodan Prosperov Novak, Zagreb, 1992., str. 65-67.; Milićević-Šoljan, *Analogija hrvatske poezije od XIV. stoljeća do naših dana*, Zagreb, 1966., str. 32-33.; Rafo Bogišić, *Leut i trublja, Antologija starije hrvatske poezije*, Zagreb, 1971., str. 25-27.; Mirko Tomasović, Marko Marulić, *Antologija, izbor iz poezije i proze*, Zagreb, 2000., str. 174-180, 186-192.

relaciju u pristupu baštini "oca hrvatske književnosti". Za razliku od Šenoe, međutim, on je to učinio eksplicitnim izjavnim stavom, zbog čega se i može marulološki vrednovati, označiti kao revezija Martetićeve stigmatizacije u času kad je u sveukupnim hrvatskim književnim težnjama došlo do preusmjerenja, do reestetizacije u krilu Moderne ponajprije poetske tvorbe i pristupa njoj, i do vraćanja zavičajnosti jezika kroz obnovu proskribiranih narječnih iskaza (Vladimir Nazor, Dragutin Domjanić). Na toj stazi nastalo je nekoliko gotovo programatskih pjesničkih tekstova Tina Ujevića. Bilo bi neumjereno i preuzetno zaključiti da su Maruliću bili skloniji pjesnici od akademika, ali i nerazložito zaboraviti na udjel pjesnika u deblokiranju *Judite* i hrvatskih mu stihova općenito od jednostrane kvalifikacije.

To Kranjčevićovo izjašnjenje najvažniji je prinos njegova obljetničkog uradka. U nastavku dosta sustavno niže podatke o *Susani*, *Dobrim naucima*, *prikazan'ju historije svetog Panucija*; uočava osobitost Marulićeve "zabavne" poezije: "Uza sav ovaj čisto vjerski rad zazuj kad i kada u Marulića i šaljiva žica".³⁹ Kranjčević donosi više citata iz šaljivo-satiričkih pjesama *Poklad* i *Korizma* i *Spovid koludric od sedam smartnih grihova* i tako ih uključuje u živu maticu Marulićeva opusa, u čemu mu je također novija kritička interpretacija dala pravo. Govori i o latinskim djelima, ističući njihov europski uspjeh i domoljubnu crtu nekih. U četvrtom dijelu pripovijeda životopis, a zanimljivo je da je Kranjčević posumnjao u Natalisove (on ga imenuje *Natalić*) navode o Marulićevom isposničkom i osamljeničkom životu ("bit će i nešto panegirične primjese"⁴⁰), a članak se na kraju osvrće na pjesme pohvalnice suvremenika s citatima iz Hektorovićevo *Ribanja* i Zoranićevih *Planina* Marulu u slavu. S književno-povijesnog stajališta Kranjčevićev veliki esej o Maruliću nema veće razlikovnosti od standardnih obljetničkih monografskih zapisa. Građen je prema tadašnjem stanju marulologije, proučenosti Marka Marulića i recentnih predstavljanja u periodicima. Od njih odudara tekar živim stilom, kadšto pjesničkom retorikom i govorničkim naglascima. S druge strane, Kranjčević se potrudio da pomno pročita dostupne hrvatske tekstove, osobito *Juditu*, u kojoj je, može se reći analitički, nazreo podcijenjene pjesničke vrline i izvukao ih na vidjelo. S kritičkoga, uvjetno kazano, stajališta u tom je pogledu Kranjčevićev esej, kad je barem riječ o *Juditi*, jasno artikulirano prevrednovanje, novi pogled, za esej koji stupanj izrazitiji nego u Kasandrića.

Taj esej je i podloga njegove *Svečane besjede* na prigodnoj priredbi pjevačkoga društva "Trebević" u Sarajevu 15. prosinca 1901. Priredba je imala iznenađujuće biran program s glazbenim i scenskim točkama. Novine su zabilježile: "Najznačajnija i

³⁹ Nada, str. 373.

⁴⁰ Nada, str. 374.

najvažnija tačka cijele proslave bila je svakako *Svečana besjeda*, koju je održao punim žarom svoje pjesničke duše zacijelo najznamenitiji današnji hrvatski pjesnik g. Silvije Strahimir Kranjčević (...), da silnom oduševljenju i uzbuđenosti nije bilo kraja ni konca. Ovaj je govor bio pomno slušan i često prekidan burnim povlađivanjem, a kad je govornik svršio, nastalo je oduševljeno pljeskanje i frenetično odobravanje, koje se počelo stišavati istom onda, pošto se je g. Kranjčević pokazao na pozornici".⁴¹ Čime je Kranjčević oduševio okupljene sarajevske Hrvate? Preuzimajući birane neke elemente eseja, navedene podatke i izrečene misli, on ih je prema normama govorništva patetično stilizirao i zaodijeo u pripadne figure. Govor je započeo stoga prijenosom "u drugu sanku (...), gdje šumi modri val Jadranov (...) pjesmu jednu nad pjesmama, koja sve stih za stihom slavi časnu viziju, što lebdi u lovornim gajima, gdje su na kolijevku Hrvata dobre njegove sudjenice stavile gusle i čordu i obavile ih vazda nepovredivom vrvcom trobojkom".⁴² Hrvatski velikani polažu svete cjelove na naslovnici *Judite*, kod koje je starac, tj. Marko Marulić... Velikani sa suzama zahvalnicama stoje pred sijedom glavom. Vizija se proširuje "iz splitskog gaja", jer se tim odličnicima pridružuju redovi štovatelja, cijeli narod hrli na "apoteozu". U toj maniri govornik izlaže Marulove zasluge, usredočujući se, naravno, prema glavnoj svrsi svečanosti, isticanju rodoljubnih konotacija *Judite* u pogledu promicanja hrvatskoga jezika kao djelatovnika narodne svijesti i u pogledu ugroženosti, koja je zatekla Split 1501. Opsadno okružje Marulićeva grada u tom vremenu "pod teškim je oblačnim nebom tmaste povjesnice"⁴³ nije zaustavilo njegovo pero, što je poruka sincima i kćerima "Marulove krvi i jezika", da čuvaju "zdravu vodu svoje Betulije", svoj jezik. Besjeda završuje dugom panegirčkom apostroфом Maruliću, s navodima iz Zoranićeva proročanstva, da će Marulić biti slavan dok budu postojali Hrvati. U govornički sloj teksta utkani su mnogobrojni faktografski sastojci o Marulićevim latinskim djelima i njihovom uspjehu, citati iz pohvala, ali je, razumljivo s obzirom na povod, njegova težišna točka *Judita*, "slavenska transfuracija semitske herojke", koja "i danas nakon četiri vijka okupljuje hrvatski svijet na njegov narodni blagdan". Ogradiivši se na stanovit način "suhoparna raščinjanja o koncepciji, obradi" tog spjeva, "pustimo na ovome mjestu srcu maha, mi ne ćemo zalutati",⁴⁴ pozivlje govornik. U zadanom okviru svečanosti i njoj primjerenog iskaza, u drugačijem žanrovskom predlošku, Silvije Strahimir Kranjčević opetovano je, dakle, svoju revalorizaciju *Judite* kao iz-

⁴¹ *Hrvatsko kolo*, str. 324.

⁴² O. c., str. 321.

⁴³ O. c., str. 322.

⁴⁴ ibidem.

nimnoga pjesničkoga djela u četiristogodišnjoj tradiciji hrvatske književnosti. Svojim senzibilitetom, ne samo domoljubnom motivacijom, on je u Marulićevim hrvatskim pjesmama naslutio unutarnje čimbenike očitovanje poezije pokraj konvencija i tradicije biblijske poeme te začetničke auktorske stihotvorbe na hrvatskom jeziku. Time je anticipirao novostoljetni tijek kritičkog čitanja *Judite* kao književnog ostvarenja, potrudivši se dovesti u pitanje Maretićevo olako etiketiranje.

U širem kontekstu dva različita suda o estetskom položaju Marulićeva glasovitog epa karakteristična su po divergencijama polazišta u njegovu čitanju potkraj XIX. i na početku XX. stoljeća kao refleksa hrvatske književne zbilje u suočavanju s pjesničkom predajom i jezičnom normom (politikom). Štoviše, taj primjer oslikava ne samo uobičajene raskorake između generacija i kritičkih profila u vrednovanju nacionalnih klasika, nego i diskontinuitete u recepciji kad su posrijedi znameniti pisci iz davne baštine, što nije istom hrvatska posebitost. Kao što se Marko Marulić visoko uzdizao i padao na ljestvici uvažnosti, vrijednosti i prepoznatosti, to se događalo i književnim klasikima u drugim europskim nacionalnim kulturnim zajednicama, primjerice Danteu, Ronsardu, Cervantesu, Góngori, Gil Vicenteu.⁴⁵ Sretna je i znakovita okolnost što je u reafirmaciji "oca hrvatske književnosti" sudjelovao s iskrenom zauzetošću isto tako bitni njezin klasik i legendarni pjesnik.

⁴⁵ Podsjetiti je da se Dante Alighieri pjesnički reafirmirao u punoj snazi 1871. u sklopu obljetnice smrti (1271.); Ronsarda je nakon bezprizivne Boileauove klasicističke ocjene vratio u nacionalnu poeziju romantik Sainte-Beuve, na stanovit način i Victor Hugo; istom u XX. stoljeću iberški su klasici Cervantes (njegov je *Don Quijote* dugo vremena držan "romanom za djecu"), Góngora i Gil Vicente zauzeli

